

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

Чура В. Руйнація компартійної влади на західноукраїнських землях наприкінці 80 – на початку 90-х років ХХ століття . — Львів : Ліга Прес, 2013

Мало не чверть століття минає від часу відновлення державної самостійності України на зламі 80–90-х рр. ХХ ст. Це закономірно викликає потребу аналітичного осмислення суспільно-економічних чинників, що уможливили процес становлення української державності. Відтак, на вітчизняному історичному небосхилі з'являються наукові дослідження, у яких розглядають причини, шляхи руйнування комуністичного режиму та розгортання національно-визвольного руху в УРСР, що своєю логікою передували крахові радянської системи.

Одним із таких досліджень є монографія Василя Чури “Руйнація компартійної влади на західноукраїнських землях наприкінці 80 – на початку 90-х рр. ХХ ст.”, що стала результатом багаторічних наполегливих наукових пошуків автора. Вона складається з чотирьох розділів і налічує 705 сторінок. Її оригінальність у тому, що практично вперше у сучасній українській історичній науці зроблено спробу комплексного вивчення причин розпаду компартійного ладу в західних областях УРСР другої половини 80 – початку 90-х рр. ХХ ст. Ба більше, ця наукова розвідка торкається одного з найважливіших етапів української історії – періоду переможної державотворчої боротьби українського народу внаслідок природної руйнації компартійного ладу як ключового чинника розпаду СРСР. Через це не викликають жодних сумнівів обрані автором хронологічні рамки дослідження: 1988–1991 рр. Вони є історично вмотивованими, оскільки перша межа означає рік започаткування політичної реформи в СРСР, а друга – знаменує утвердження суверенності України.

Перший розділ “Історіографія та джерела” присвячено розгляду історіографічної та джерельної бази монографії. Автору вдалося проаналізувати значний історіографічний доробок і, як наслідок, встановити те, що означена тема ще не була об'єктом спеціального наукового дослідження як поміж українських істориків, так і серед дослідників за кордоном. Очевидно, це і викликало авторський інтерес. Також хотів би акцентувати увагу на тому, що дослідник виявив уміння критично оцінювати попередній історіографічний доробок та продемонстрував відповідальний і зважений підхід до його аналізу.

Монографічне дослідження В. Чури має велику джерельну базу, зокрема архівну. Ключовим підґрунтям монографії була копітка робота з історичними джерелами, а саме: таємними компартійними матеріалами, статистичними документами, комуністичною періодикою, виданнями антикомуністичної преси та газетами новопосталих радянських інституцій краю. Не менш важливими допоміжними джерелами були епістолярна спадщина та численні інтерв'ю з чільними діячами КППС – КПУ і провідниками національно-визвольного руху в Західній Україні другої половини 1980-х – початку 1990-х рр. Не залишалися поза увагою інтерв'ю з робітниками промислових підприємств і працівниками різноманітних установ, колгоспниками та знаними діячами вказаного регіону. Використовуючи значний масив таємних компартійних документів, статистичних видань, періодики та польового матеріалу, автор зумів критично їх переосмислити, дати власну інтерпретацію та зробити виважені висновки.

У другому розділі “Соціально-економічне становище західних областей УРСР” на прикладах руйнації радянського економічного механізму та за допомогою порівняльного аналізу статистичного офіціозу і таємної службової документації з'ясовано причини та продемонстровано динаміку спаду виробничого потенціалу західноукраїнського народногосподарського комплексу, а відтак, соціального становища мешканців західних областей УРСР у контексті стрімкого погіршення їхнього матеріального становища, який був закономірним результатом нежиттєздатності радянського економічного механізму, що міг існувати лише в рамках авторитарного комуністичного ладу.

Варто особливо наголосити на сумнівності дослідника у використанні офіційних статистичних джерел та їх порівняльному аналізі з таємними аналітичними записками, призначеними для службового користування. Викликає увагу прагнення автора якомога ширше залучити до наукового обігу,

верифікувати шляхом зіставлення, а також з'ясувати еволюцію соціально-економічної кризи на тлі згорання політичного монополізму правлячої партії на західноукраїнських землях.

У *третьому розділі* “Розгортання демократизації компартійного середовища” В. Чура простежив демократизувальний вплив перебудовних новацій на становище внутрішньопартійної побудови осередків КПРС – КПУ Західної України. Привертає увагу спроба виокремити ключові проблеми внутрішньопартійних взаємин, які призвели до поглиблення деструктуризації партійної монолітності і трансформації правлячої партії зі спілки однодумців в одержавлену, бюрократичну організацію авторитарного гатунку. Вони й привели до руйнування комуністичного режиму як однієї з ланок розпаду Радянського Союзу. Авторіві вдалося виокремити ключові проблеми, що відіграли вирішальну роль у розпаді комуністичної влади в Західній Україні – регіоні, де національні пріоритети були домінуючими впродовж багатьох століть. Серед них – дезорієнтувальний вплив рішень XIX Всесоюзної партійної конференції, що започаткувала номінальну передачу політичної влади в СРСР у руки виборних радянських органів під пильним патронатом КПРС. Власне вони породили корозійні процеси у керівному ешелоні партійної влади і змушували регіональну партійну еліту імітувати виконання рішень союзного керівництва. Це спричиняло невдоволення глибиною реформ у середовищі первинних партійних організацій та безпартійного соціуму і приводило до нівелювання віджилої комуністичної доктрини в очах патріотично налаштованого суспільства Західної України.

Відтак, авторіві вдалося відтворити початки процесу відродження національної свідомості серед мешканців західних областей УРСР та втрати присвоєної Компартією монополії на політичну владу в Західній Україні. З цього приводу заслуговує на увагу спроба автора простежити причини зародження перших опозиційних неформальних товариств і напрямки їх переростання в антикомуністичні опозиційні партії та висвітлити зародження мітингового марафону в містах та селах Західної України. Не залишився поза увагою автора і релігійний ренесанс, започаткований відзначенням 1000-річчя хрещення Руси-України у Москві за “цеківським” сценарієм. Зрештою, він покликав до життя легалізаційний рух за відновлення діяльності заборонених християнських конфесій УГКЦ та УАПЦ, що відіграло не останню роль у відмиранні комуністичної ідеології на західноукраїнських землях як сегменту розпаду СРСР.

Четвертий розділ “Компартійні органи в умовах опозиції” автор присвятив дезінтеграції компартійного середовища в умовах опозиції та показав шляхи розпаду комуністичних осередків у Західній Україні на тлі беззбройного національно-визвольного руху її мешканців за відновлення державної самостійності України. Основну увагу автора привернуло загострення суперечностей між партійною номенклатурою і рядовими членами КПРС–КПУ, що призводило до масового скорочення кількості комуністичних осередків та перетворювало правлячу партію у гальмо національно-демократичних прагнень громадськості до відновлення державної незалежності України.

Викликає зацікавлення спроба автора висвітлити процес відродження націонал-комунізму в компартійному середовищі Західної України у вигляді постанови “Демократичних альтернатив” та їх трансформації у соціал-демократичному напрямку. Власне вони першими заявляли про виокремлення КПУ із КПРС і вимагали відокремлення УРСР від СРСР.

Цікавою є спроба В. Чури простежити переростання національно-демократичного руху в національно-визвольний, що був у вигляді постанови мітингової демократії та страйкового руху, які своєю логікою розмивали основи комуністичного ладу в Західній Україні. Цікавою є також і трансформація суспільних вимог від загальнодемократичних до національних і цілковитого заперечення комуністичної доктрини та утвердження в патріотично налаштованому середовищі ідеї державної незалежності України.

Заслуговує на увагу подана автором хроніка подій, пов'язаних із заколотом, очолюваним ДКНС, та участі в ньому регіональних організацій КПРС–КПУ Західної України як останньої спроби парт-апарату зберегти панівне становище силовими методами.

Виходячи зі сказаного вище, можна стверджувати, що дослідження В. Чури є актуальним, має наукову новизну та пізнавальну цінність. Він зумів не лише зібрати раніше маловідомі, а часто цілком нові факти з означеної проблематики, а й систематизувати їх, провести ґрунтовний джерелознавчий аналіз. Таким чином, спираючись на значний архівний матеріал, В. Чура зумів висвітлити динаміку банкрутства комуністичної ідеології, що її десятиріччями нав'язували суспільству, та простежити еволюцію краху компартійного режиму на західноукраїнських землях.

Степан Качараба